

Congresverslagen

Afscheid van Jos Frenken¹

Conny Schreuders-Bais²

Alweer is een pionier van de Nederlandse seksuologie vertrokken wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Op 28 maart 2003 namen wij afscheid van Prof. Dr. Jos Frenken tijdens een middagsymposium aangeboden door de Raad van Bestuur en de afdeling Gynaecologie van het Leids Universitair Medisch Centrum. Dat als titel van dit afscheidsymposium is gekozen voor "Seksualiteit en Maatschappij" wekt geen verwondering. Immers, Jos Frenken's seksuologische carrière is van meet af aan opgebouwd vanuit zijn belangstelling voor vele facetten van de sociale seksuologie. De basis hiervoor werd gelegd met zijn dissertatie in 1976 "Afkeer van seksualiteit, een sociaal-seksuologisch onderzoek onder 600 gehuwden". Zijn langdurige verbondenheid met het Nederlands Instituut voor Sociaal Seksuologisch Onderzoek, zijn bijzonder hoogleraarschap seksuologie aan de Rijksuniversiteit Leiden en zijn mede oprichterschap van de Nederlandse Vereniging Voor Seksuologie en de Vereniging voor Forensische Seksuologie hebben enorm bijgedragen aan de ontwikkeling van de seksuologie in ons land. Getuigenis daarvan vormen de vele publicaties van zijn hand. De bibliografie samengesteld door het Informatie- en Documentatiecentrum van de Rutgers Nisso Groep te Utrecht ligt daar voor belangstellenden ter inzage. Van het goedbezochte symposium volgt hier een korte impressie.

Als eerste spreker trad op Dr. Ine Vanwesenbeeck (Rutgers Nisso Groep, RNG). De titel van haar presentatie luidde: "Belemmeringen in de hulpverlening aan de slachtoffers van seksueel geweld". In haar levendige en keurig visueel ondersteunde presentatie deed Ine verslag van een "vers van de pers" verschenen onderzoek (Höing e.a., 2003) over dit thema, in opdracht van ZonMw (Zorginnovatie bijzondere doelgroepen) uitgevoerd door de Rutgers Nisso Groep. In dit onderzoek werd gekeken naar aard, omvang en kwaliteit van het hulpaanbod voor volwassen slachtoffers van seksueel geweld, binnen de reguliere, ambulante en (semi-)residentiële GGZ en de vrouwenopvang. De onderzoeksmethode bestond uit schriftelijke surveys onder 219 instellingen in 1e en 2e lijn, 194 random geselecteerde hulpverleners en 135 cliënten alsmede face-to-face interviews met 23 hulpver-

leners en 21 (ex)cliënten. Binnen de algemene GGZ cliëntèle bleek circa 25 % van de hulpzoekenden seksueel geweld (definitie allesomvattend) te hebben meegemaakt, waaruit geconcludeerd wordt dat deze groep in de GGZ groter is dan ooit vermoed. De verhouding mannelijke versus vrouwelijke slachtoffers bedraagt in deze onderzoeksgroep 1 op 10. (Dit getal kan mijns inziens getuigen van onderrapportage, omdat uit het jaarverslag 2001 van het landelijke Advies en Meldpunt Kindermishandeling bekend is dat 1 op 4 van de (gemelde) minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik een jongen is). Uit de antwoorden op vragen met betrekking tot de therapeutische invalshoek bij de behandeling van slachtofferproblematiek bleek in 50%-60% een seksespecifieke of eclecticische aanpak te zijn toegepast, meestal op individuele basis. Wat deze behandeling precies inhield werd in de voordracht niet uit de doeken gedaan, maar mogelijk wordt dit in het eigenlijke rapport nader gespecificeerd. Interessant vond ik de bevinding dat ten aanzien van het ervaren effect van de behandeling op het klachtenniveau er een behoorlijk verschil naar voren kwam tussen de opvatting van de hulpverleners en die van de cliënten zelf. Terwijl onder de hulpverleners in de diverse settings (dus zowel 1e als 2e lijn) circa 70% aangaf tevreden te zijn over het resultaat van hun therapie, bleken de cliënten zelf daarover heel wat minder rooskleurig te denken. Bij voorbeeld ten aanzien van het item "afkeer van seks afgenomen" gaf slechts 28% van de cliënten aan dat dit zo was. Opvallend vond ik dat de hulpverlening in de 1e lijn met betrekking tot afname van psychische en praktische problemen nog het beste bleek te scoren! Overigens kwam in dit onderzoek naar voren dat bij cliënten die eerder waren behandeld wegens psychische problemen het seksueel misbruik in 40% van de gevallen nooit ter sprake was geweest, hetgeen de conclusie wettigt dat seksuele geweldservaringen nog veel te vaak onbesproken blijven. De overige, tamelijk shockerende, conclusies van dit onderzoek luiden dat de effectiviteit van therapie voor seksueel trauma beperkt is en dat (dus?) de deskundigheid van de hulpverleners nog steeds te wensen overlaat. In elk geval een boodschap om mee naar huis te nemen.....

De volgende spreker was Dr. Simone Buitendijk (TNO Preventie Gezondheid) over "Jeugd en Seks: achterstallig onderhoud". Uit onderzoek blijkt dat, waar Nederland tot voor kort trots kon zijn als Gidsland op het terrein van seksuele voorlichting en preventie, daar de laatste jaren helaas de klad in is gekomen. Dr. Buitendijk wijt dit aan verslapping van de aandacht voor dit onderwerp, met name van de zijde van de overheid die kennelijk andere prioriteiten heeft (zie ook de teloorgang van de consultatiebureaus van de

Rutgers Stichting). Zij noemt dit “achterstallig onderhoud”. De afgenomen voorsprong in ons land blijkt onder meer uit een verdubbeling van het ooit zo gunstige abortuscijfer (namelijk het laagste ter wereld) sinds 1992. Verontrustend daarbij is dat het aantal ongewenste zwangerschappen bij tienermeisjes een stijging vertoont. Jammer dat de spreker daarbij niet vermeldde hoe het zit met het aantal allochtone meisjes versus het aantal autochtonen (uit het jongste NISSO rapport van Dr. Jany Rademakers over abortus blijkt de toename van het abortuscijfer voor een aanzienlijk deel toe te schrijven aan allochtone vrouwen). Een andere zorgwekkende ontwikkeling is de significante toename van Seksueel Overdraagbare Aandoeningen (SOA), vooral bij meisjes in de leeftijdsgroep van 15 – 19 jaar. Dit is zorgwekkend omdat deze aandoeningen niet zelden een bedreiging voor de vruchtbaarheid vormen. Volgens de spreker zijn er een aantal oorzaken voor het falen van de preventie van SOA en ongewenste zwangerschappen. Zij noemt het feit dat voorlichting uitsluitend gericht op veertienjarige jongeren onvoldoende effect heeft, dat condooms veel te weinig worden toegepast en dat de voorlichting meestal te “technisch” is en voorbij gaat aan de psychische en relationele kanten van seksualiteit. De spreker pleit ervoor om de voorlichting te focussen op het verantwoordelijkheidsgevoel van de meisjes zelf om ongewenste zwangerschap te vermijden en de eigen vruchtbaarheid te beschermen. Het klinkt Balkenendig mooi allemaal, maar hoe deze leuzen in de praktijk te brengen? En waar blijft de verantwoordelijkheid van de heren? De spreker noemde het bestaan van een scholierenpakket “Lang leve de liefde”, dat volgens haar “effectief” is, maar hoe moeten wij dat begrijpen in het licht van haar betoog.....? Kortom, na deze voordracht resteerden meer vragen dan antwoorden.

Hierna betrad Mr. Boris Dittrich (Tweede Kamer, fractie D’66) het spreekgestoelte. De titel van zijn verhaal luidde: “Naming and Shaming. De gevaren van te weinig privacy bescherming”. Dit thema heeft van doen met een uit de V.S. overgewaaid fenomeen om naam en adres openbaar te maken van pedofielen en andere zedendelinquenten, die na veroordeling en uitzitten van hun straf, zijn teruggekeerd in de maatschappij. Meestal zijn het buurtgenoten die dit bij voorbeeld via Internet bekend maken, onder het motto “een gewaarschuwd mens telt voor twee”. “Naming en shaming” komt vrij vertaald neer op een “moderne schandpaal”. De heer Dittrich ging genuanceerd in op dit controversiële thema. Hoewel hij er volledig achterstaat dat de positie van het slachtoffer meer aandacht krijgt, zet hij vraagtekens bij dit soort acties waarbij burgers het recht in eigen hand nemen. Zijn opvatting

is dat het veiligheidsbelang dient te worden afgewogen tegen het belang van reïntegratie van de dader in de maatschappij. Het gevaar van “brandmerken” van de (ex-)dader zou kunnen zijn dat zich bij hem opnieuw frustratie en agressie opbouwt. Deze uitstoting kan tot verdere isolatie leiden. Voor bepaalde typen daders is dat juist de aanleiding bij uitstek om zich weer met kinderen in te laten! Verhuisplicht of woonverbod is in Nederland (nog) niet in de wet opgenomen. Is de pedofielenangst nu irrationeel of niet? Het schijnt dat de “public notification” benadering ook wel eens goed kan werken (onder specifieke voorwaarden). Is het nu een goede zaak of niet? Dittrich pleit voor “maatwerk”: alleen bij ernstige delinquenten informatieverstrekking door het Openbaar Ministerie aan politie en burgemeester van de betreffende woonplaats. Ter preventie van “lekken” van privacygevoelige informatie dienen er volgens de spreker protocollen te komen. Hij concludeert dat er op dit punt nog veel schort aan samenwerking tussen de betreffende overheidsinstanties (sic!). In de discussie met de zaal wijst forensisch psychiater Van Marle op de hoge recidivekans bij sommige typen van seksuele delinquenten; hij pleit ervoor om de te nemen maatregelen bij herintegratie te koppelen aan het recidiverisico.

Als laatste spreker voor de pauze trad op mevr. Drs. Ayaan Hirsi Ali (Tweede Kamer, fractie VVD) met een verhaal over “Emancipatie, seksualiteit en allochtone vrouwen”. Het was boeiend om deze elegante en voortreffelijk Nederlands sprekende “allochtone” vrouw eens mee te maken in een “life” presentatie. Zij stelde de “moderne” opvatting over seksualiteit tegenover de “conservatieve” of “traditionele” opvatting. Binnen de moderne opvatting van seksualiteit is er ook ruimte voor aspecten als genot en gezondheid. In de traditionele opvatting daarentegen is seks taboe. Het behoud van maagdelijkheid en de eer van de familie staat hierbij centraal. Dit is overigens niet alleen bij moslims het geval maar ook bij orthodoxe joden en christenen. De seksuele ontwikkeling wordt daardoor geremd. Volgens Hirsi Ali treft dit lot bij moslims uitsluitend het meisje of de vrouw. Zij is het slachtoffer van fysieke maatregelen: het huis niet uit mogen, het lichaam bedekken, soms genitale verminking. Overtreding van de geboden leidt tot geweld jegens het meisje of de vrouw. Het meisje mag worden uitgehuwelijkt vanaf de menarche (Ayaan: “...dan heb je pech als je pas 9 jaar bent...”, hiermee waarschijnlijk indirect refererend aan haar gewraakte uitspraak richting de profeet Mohammed). Volgens haar is binnen de conservatieve opvatting van seksualiteit verkrachting binnen het huwelijk “vanzelfsprekend”. Ten aanzien van verzoeken om medisch herstel van het maagdenvlies kan spreker zich voorstellen dat dit een mo-

reel-ethisch dilemma kan vormen voor de arts: meewerken aan de instandhouding van het taboe versus het gevaar van uitstoting of erger door de familie indien geen bebloed laken kan worden getoond na de eerste huwelijksnacht. Mevrouw Hirsi Ali pleit tenslotte met overtuiging voor onttaboeïsering en specifieke voorlichting voor moslims. Als aanbeveling geeft zij mee dat er wetenschappelijk onderzoek verricht zou moeten worden naar de socialisatie van vrouwen die worden opgevoed binnen de traditionele opvatting van seksualiteit. Ik kan me voorstellen dat het vervolgens interessant is om deze socialisatie te vergelijken met die van vrouwen opgevoed in een "modern" seksueel gezinsklimaat. Niet ondenkbaar dat aan beide systemen voor- en nadelen kleven.

Na de pauze mochten een aantal collegae elk vier minuten lang een pluim op de hoed van de emeritus steken. Dat waren achtereenvolgens Philomeen Weyenburg namens de afdeling Gynaecologie LUMC, Ans Dubbeldam namens de Rutgers Nisso Groep, Koos Slob namens het bestuur van de NVVS, Jules Mulder als voorzitter van de Vereniging voor Forensische Seksuologie en tot slot Dick Brummel, voorzitter van de NVSH, namens het curatorium van de Leerstoelen Seksuologie in Leiden en Amsterdam. Doordat ieder sprak vanuit de eigen ervaring met Jos in de werksituatie, leverde dit voor de toehoorder een bonte schakering op van de seksuoloog Frenken. Unaniem betreurde men het feit dat de leerstoel seksuologie

hier, evenals elders, niet is opgevuld. Naast de floreerende poliklinieken seksuologie binnen alle academische ziekenhuizen is een hoogleraar seksuologie in elk universitair medisch centrum toch een "must" voor waarborg en behoud van kwaliteit van seksuologisch onderwijs, opleiding en wetenschappelijk onderzoek!

Na dit "voorspel" voerde het feestvarken zelf ons naar het hoogtepunt met zijn afscheidsrede over "De behandeling van plegers van seksueel misbruik van kinderen". Zoals bekend betreft het hier plegers met een voorwaardelijke veroordeling, en is het doel van de behandeling preventie van recidief en het "ontschuldigen" van het slachtoffer. Jos stond voor de laatste keer nog eens uitvoerig stil bij alle vijf fases van deze specifieke therapie. Al zijn de meeste van ons wel min of meer bekend met deze materie – in woord en geschrift heeft Jos zijn ideeën over dadertherapie veelvuldig uitgedragen -, het blijft boeiend om een gedreven persoon te horen spreken over deze complexe problematiek die hem, ons en de maatschappij ter harte gaat.

Met een zeer geanimeerde borrel kwam een einde aan deze interessante middag en boeiende carrière. Wij wensen Jos nog vele ontspannen jaren in goede gezondheid toe!

¹ Geaccepteerd voor publicatie: 2 juni 2003.

² Drs. C. Schreuders-Bais, seksuoloog NVVS. Dennenweg 2, 6881 KB Velp. E-mail: conny.schreuders@hetnet.com